

OMBORLARDA LOGISTIKA JARAYONLARINI BOSHQARISHNIHNG XORIJIY TAJRIBALARI

Boymatov O‘tkirbek Tilovmurod o‘g‘li

Termiz injener – texnologiya instituti

“Transport munosabatlari va logistika” kafedrası o‘qituvchisi

utkirbekboymatov92@gmail.com

Annotatsiya

Har bir mamlakat iqtisodiyotining rivojlanishida uning qon tomiri bo‘lgan logistika tizimi juda muhim ahamiyatga ega ekanligi ushbu maqolada tadqiq qilingan. Samarador logistika tizimi ichki bozorda tayyor mahsulot va xom-ashyo harakatini optimallashtirish orqali tovar va xizmatlarning xaridorlar uchun qulay sharoit va arzon narxlarda yetkazib berilishini ta’minlaydi, bozordagi raqobatni rag‘batlantiradi. Tashqi bozorda esa mamlakatning iqtisodiy raqobatbardoshligini oshiradi va jahon iqtisodiyotiga integratsiya jarayonini tezlashtiradi. Rivojlanib borayotgan mamlakatimiz uchun samarador logistika tizimini tashkil qilish juda ham muhim.

Hozirgi paytda tovarlarni saqlash va tashish logistika faoliyatining muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Ularni amalga oshirish qiymati kompaniyaning logistika xarajatlarining 12% dan 40% gacha qismini o‘z ichiga oladi.

Kalit so‘zlar: logistika ombor, binolar soni, ularning hajmi, joylashuvi, ma’lum bir saqlash tizimidan foydalanish, parvarish qilish, nazorat qilish.

Аннотация

В данной статье изучается, что логистическая система, являющаяся ее жизненной силой, имеет очень важное значение в развитии экономики каждой страны. Оптимизируя движение готовой продукции и сырья на внутреннем рынке, эффективная логистическая система обеспечивает доставку товаров и услуг на выгодных условиях и по низким ценам для покупателей, стимулирует конкуренцию на рынке. На внешнем рынке это повышает экономическую конкурентоспособность страны и ускоряет процесс интеграции в мировую экономику. Для нашей развивающейся страны очень важно организовать эффективную систему логистики.

В настоящее время хранение и транспортировка грузов считается важной составляющей логистической деятельности. Стоимость их реализации включает от 12% до 40% логистических затрат компании.

Ключевые слова: логистический склад, количество зданий, их размер, расположение, использование определенной системы хранения, обслуживание, контроль.

Abstract

This article studies that the logistics system, which is its lifeblood, is very important in the development of the economy of each country. By optimizing the movement of finished products and raw materials in the domestic market, an effective logistics system ensures the delivery of goods and services on favorable terms and at low prices for buyers, and stimulates competition in the market. In the foreign market,

this increases the country's economic competitiveness and accelerates the process of integration into the world economy. For our developing country, it is very important to organize an effective logistiks system.

Currently, storage and transportation of goods is considered an important component of logistiks activities. The cost of their implementation includes from 12% to 40% of the company's logistiks costs.

Keywords: logistiks warehouse, number of buildings, their size, location, use of a specific storage system, maintenance, control.

KIRISH

Logistika – bu moddiy oqimlarni harakatini boshqarish sohasi bo‘lib, uning asosiy maqsadi turli korxona va tashkilotlarni, aholini tashishga bo‘lgan ehtiyojlarini o‘z muddatida, belgilangan hajmlar va assortimentda eng kam xarajatlar bilan yetkazib berishdan iborat jarayondir. Hozirgi bozor raqobati sharoitida iste’molchilarni tashishga bo‘lgan ehtiyojini eng samarali texnologiyalarni qo‘llagan holda qondirishda logistika va ombor xujjaligini samarali tashkil etish muhim omil hisoblanadi. Shuni hisobga olgan xolda omborlarda logistika jarayonlarini boshqarishning xorijiy tajribalarini keng o‘rganish va xalqaro amaliyotdan O‘zbekistonda qo‘llash bo‘yicha tavsiyalar ishlab chiqish muhim tadqiqot yo‘nalishlaridan hisoblanadi.

ADABIYOTLAR SHARHI

Rus olimi T.M. Ponomareva nuqtai nazaridan. Omborxona logistikasi — bu korxonaga kiradigan, qayta ishlanadigan va chiqadigan materiallar oqimini saqlash, rejalashtirish, boshqarish va nazorat qilish fanidir.

Rossiyalik iqtisodchi olim professor G.L. Bagiev ozining "Ombor logistikasi" asarida omborlarni korxona faoliyatini samarali boshqarishning asosiy omillaridan biri sifatida qaragan [3].

Dosent F.Xo‘jaev “O‘zbekiston Respublikasi eksportini rivojlantirishda logistik boshqaruvni takomillashtirish” PHd ilmiy darajasini olish uchun yozgan dissertatsiyasida yetishtirilgan qishloq xo‘jaligi mahsulotlarini yil davomida eksportini ta’minlashda omborlarning ahamiyatini o‘z tadqiqotida matematik hisob kitoblar yordamida asoslab bergan.

Dosent v.b. Po‘latxo‘jaeva D.M. va S.Salixovlarning “Omborxona logistikasi” o‘quv-qo‘llanmasida ombor xo‘jaligida ishni tashkil qilish tartibi, omborlarning jihozlanishi, omborlarda mehnat xavfsizligi va omborlarda tovar moddiy boyliklarini qabul qilish va saqlash tartiblari to‘g‘risida tadqiqotlar olib borganlar.

1) biznes logistikasi bo‘limi, jumladan metodologiya; marketing faoliyati bilan birga keladigan barcha turdagi oqimlarni optimallashtirish (takomillashtirish) nazariyasi va usullarini o‘z ichiga olgan;

2) marketing tizimi ishlab chiqaruvchidan ma’lum bir xaridorga mahsulot yoki xizmat bilan birga keladigan barcha turdagi oqimlarni sintez qiladigan, tahlil qiladigan va optimallashtiradigan usullar to‘plami bo‘lib u marketing tizimining sub’ektlari o‘rtasida o‘zaro aloqalarni bog‘lab turadi.

Ushbu ikkala ta’rif ham tegishli vositalarning mazmuni va ko‘lamini mohiyatini

har tomonlama aniqlaydi. Bu tushuncha A.I. Semenening 1999 yilda logistik omborlarning iqtisodiy samaradorligi asarida ham keltirib o'tilgan [5].

Klassik iqtisodiy nazariyalar va global geosiyosiy muammolar va inqirozli vaziyatlar kontekstida transport xizmatlarini rivojlantirishning zamonaviy konsepsiyalari turli sohalar va iqtisodiyot tarmoqlari faoliyatiga, birinchi navbatda, milliy manfaatlarni ta'minlash uchun strategik "yutuq" bo'lganlarga nisbatan faol muhokama qilinmoqda. Bir necha o'n yillar davomida iqtisodiy integratsion guruhlar faoliyati muhokama qilingan asosiy masalalar transport va yuk tashish modellari bo'ldi. Logistika iqtisodiy fanning eng muhim yo'nalishlaridan biri sifatida iqtisodiy materiya oqimini tashkil etishning qonuniyatlari va tamoyillarini va ushbu qonuniyatlarni ishlab chiqish nuqtai nazaridan va uning zamonaviy modellarga "integratsiyalashuvi" tamoyillarini o'rganadi va nazariy va tashkiliy-amaliy, innovatsion tadbirkorlik ilmiy qiziqish uyg'otadi.

Asosiy to'siqlar sifatida U. Baumol[1] quyidagilarni nazarda tutgan: birinchidan, nostandart mahsulotlarga innovatsiyalarni kiritish bilan bog'liq masalalar;

ikkinchidan, tadbirkorlikni tavsiflash va uni oddiy matematik shakllardan foydalanishga imkon bermaydigan rasmiy optimallashtirish modellarini ishlab chiqishda noaniqlik va nomuvofiqlik. Rasmiy optimallashtirish cheklangan va innovatsion tadbirkorlikni tahlil qilish uchun noqulay vositadir.

METODOLOGIYA

Tadqiqotning uslubiy asosini transport xizmatlari ko'rsatish tizimini takomillashtirish sohasidagi xorijiy va o'zbekistonlik olimlarning ilmiy ishlarida bayon etilgan fundamental tushuncha va qoidalar tashkil etadi. Muallif, shuningdek, ilmiy jamoalarning transport xizmatlarini ko'rsatish tizimini takomillashtirish, transportning barcha turlaridan cheklangan va cheksiz foydalanish sharoitida ulardan foydalanish samaradorligi muammolarini o'rganish, shakllantirish, foydalanish sohasidagi tadqiqotlar natijalariga tayanadi.

Iqtisodiyotda tovarlarni tashish va iste'mol qilishning yangi yo'nalishlarini ishlab chiqish, davlat organlari hisobotlari va statistik ma'lumotlar, qonunchilik va me'yoriy-huquqiy hujjatlar, O'zbekiston kompaniyalarining uzoq muddatli rivojlanish dasturlari va hisobotlari shular jumlasidandir. Tadqiqot jarayonida funksional yo'naltirilgan qidiruv, iqtisodiy va statistik tahlil, prognozlash va modellashtirishning turli usullari va vositalaridan foydalanildi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Jahon amaliyotida logistika omborlar to'rt sinfga bo'linadi.

1. "A" sinfi — bu eng zamonaviy omborlarni o'z ichiga oladi. Ular bir qavatli, ship balandligi kamida 10 metr. Pollar changga qarshi qoplama bilan qoplangan, videokuzatuv mavjud. "A+" kichik klassi yanada qat'iy talablarga javob beradigan eng ilg'or binolarni o'z ichiga oladi.

2. B sinfidagi omborlar ko'p qavatli bo'lishi mumkin va ularning ship balandligi 4 dan 8 metrgacha o'zgaradi. Pollarning sifati uchun hech qanday mezon yo'q. Yong'inni oldini olish uchun signalizatsiya va yong'inni o'chirish tizimi o'rnatilgan.

"B+" darajasi logistik omborlar xarakteristikalarini bo'yicha "A" sinfiga yaqin.

3. "C" sinfidagi omborlar respublikaning aksariyat hududlarida eng keng tarqalgan turi hisoblanadi. Binolar shipining balandligi 4 metrga teng, ular shamollatish tizimi bilan jihozlangan va isitiladi, ombordagi harorat +8 dan +14 °C atrofida saqlanadi.

4. "D" toifali omborlar ishlab chiqarish binolarida va podvallarda joylashgan bo'lishi mumkin. Isitish tizimi har doim ham o'rnatilmaydi, lekin harorat va havo namligini tartibga solish tizimi mavjud.

Omborlar, shuningdek, texnik jihozlarga ko'ra ham tasniflanadi. Ushbu mezon bo'yicha ular quyidagi guruhlariga bo'linadi.

1. Mexanizatsiyalanmagan — tovarlarni ko'chirish, buyurtmalarni yig'ish va qabul qilish va jo'natishni qayd etish bo'yicha barcha ishlarni odamlar bajaradi;

2. Qisman mexanizatsiyalashgan — tovarlarni tashishda eng katta jismoniy kuch talab qiladigan vazifalar texnologiya yordamida hal qilinadi;

3. Mexanizatsiyalashgan — yuklar uskunalar yordamida ko'chiriladi;

4. Avtomatlashtirilgan — avtomatlashtirilgan boshqaruv tizimiga ega omborlar. U operatsiyalarni hisobga olish, xodimlar uchun vazifalarni belgilash va ko'rsatkichlarni tahlil qilish bilan bog'liq funksiyalarni bajaradi. Shu bilan birga, omborning samarali faoliyat ko'rsatishida xodimlarning roli katta bo'lib qolmoqda — ular tovarlarni jo'natish va qabul qilishda, buyurtmalarni yig'ish va qadoqlashda ishtirok etadilar;

5. Robotlashtirilgan — liniya xodimlarining ba'zi vazifalari robotlarga topshiriladi. Bir necha yil oldin Rossiyada to'liq robotlashtirilgan omborlar paydo bo'lgan edi, ular yuqori ish intensivligi va maxsus harorat sharoitlarini talab qiladi.

Bugungi kunda Ўзбекистонда faoliyat olib logistika omborxonalar duch kelayotgan qiyinchiliklar, birinchi navbatda, mamlakatdagi va dunyodagi iqtisodiy va siyosiy hodisalar bilan bog'liq. Ular mehnat bozoriga, xorijiy IT-yechimlar va uskunalarining mavjudligiga, iste'molchi talabining o'zgarishiga ta'sir qiladi.

Hozirgi vaqtda ombor logistikasi sohasidagi asosiy muammo — bu malakali mutaxassislarining etishmasligi — 2023 yilda respublikamizdagi logistika kompaniyalarining 50 foizi bunga duch keldi. Bu chet ellik ishchilarning qisqarishi va elektron tijorat va tarqatishning tez o'sishi tufayli xodimlarni ko'paytirish zarurati bilan bog'liq. Bir xil darajada ishlash va ish izlovchilar nazarida jozibadorlikni oshirish uchun ish beruvchilar xodimlarning mehnat sharoitlarini yaxshilashga majbur bo'ladi.

Respublikamizdagi logistika kompaniyalar omborlari faoliyatidagi yana bir qiyinchilik — bu tovarlar aylanmasini baholash.

Bundan tashqari, so'nggi yillarda tovarlarni identifikatsiya qilish bilan bog'liq muammo paydo bo'ldi. Yetkazib beruvchilarning o'zgarishi va natijada mahsulot matritsasi, ayniqsa elektron tijorat sohasida markalash sifati yomonlashdi va mahsulot ma'lumotlarining aniqligi pasaydi. Bu ularni tanib olishni qiyinlashtiradi va ombor ishiga ta'sir qiladi.

Mahsulot matritsasiidagi o'zgarishlar boshqa muammoni keltirib chiqaradi — etkazib beruvchilar tovarlarning yuqori o'lchovli xususiyatlari haqida ma'lumot bermaydilar. Bu qabul qilishda shakllantirilishi kerak bo'lgan paddonlar sonini to'g'ri

hisoblash, ombor maydonini turli xil mahsulot guruhlarini saqlash uchun zonalarga bo'lish va ekspeditorlik hududida bo'sh joyni taqsimlashni qiyinlashtiradi.

Har qanday logistika tizimini oladigan bo'lsak, uning tuzilishi quyidagi funksional yo'nalishlarni o'z ichiga oladi:

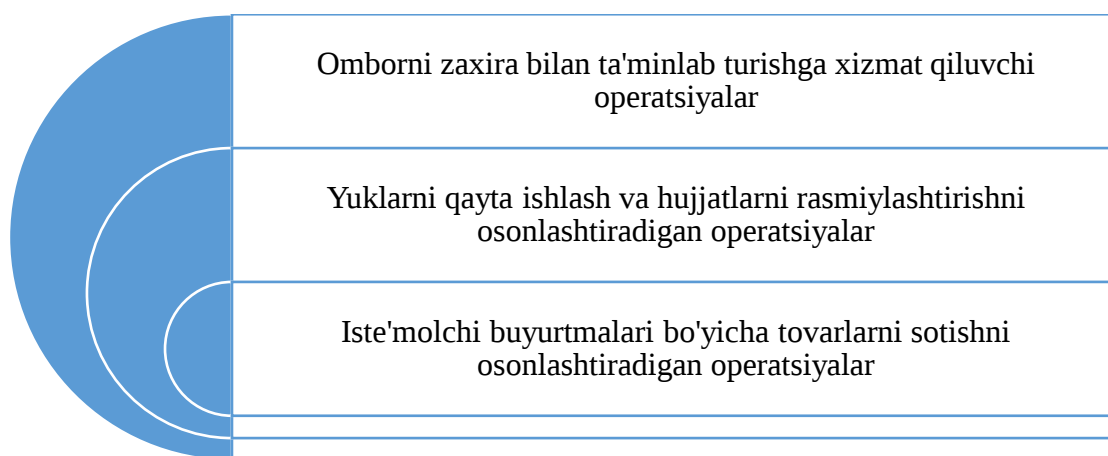
1-rasm. Logistika kompaniyasining omborxona tizimi.

Logistika omborxona xo'jaligida ombor — bu mahsulotni qabul qilish, joylashtirish, jamlash, saqlash, qayta ishlash, chiqarish va iste'molchilarga yetkazib berishni o'z ichiga olgan murakkab texnik tuzilma (bino, turli jihozlar va boshqa qurilmalar) sifatida qaraladi.

Bu umumiy ta'rif har qanday omborga mos keladi. U ombor logistikasi faoliyati bilan bog'liq asosiy tushunchalarni o'z ichiga oladi, lekin yana bitta tushuncha, ya'ni xavfsizlik aks ettirilmagan. Xavfsizlik deganda tovar-moddiy zaxiralarning saqlanishi va yaxlitligiga, shuningdek, korxonaning umumiy faoliyatiga ta'sir etuvchi tashqi va ichki omillar majmui tushuniladi.

Buni hisobga olgan holda ta'rifni quyidagicha shakllantirish mumkin: ombor — bu tovar moddiy boyliklarini qabul qilish, saqlash va tarqatish uchun mo'ljallangan, jismoniy ajratilgan, qo'riqlanadigan joy.

Ombor logistika jarayonlari murakkab va katta miqdordagi mehnat va xarajatni o'z ichiga oladi. Tovar moddiy boyliklarini yetkazib berish, qayta ishlash va iste'molchi buyurtmalarini bajarish funksiyalarini to'liq muvofiqlashtirish zarur. Keling, asosiy bosqichlarni sanab o'tamiz:

2-rasm – Ombordagi logistika jarayonlarining asosiy bosqichlari

Keling, omborni zaxiralar bilan ta'minlashga yordam beradigan birinchi bosqichni ko'rib chiqaylik.

1-jadval — Omborni zaxiralar bilan ta'minlab turishga xizmat qiluvchi operatsiyalar.

1.	Omborni tovarlar zaxirasi bilan to'ldirish	Iste'molchi buyurtmalarini to'liq qondirish sharti bilan ularni samarali qayta ishlash imkoniyatiga muvofiq omborni tovarlar bilan to'liq ta'minlaydi.
2.	Kelib tushadigan tovarlar hisobi va nazorati	Tovarlarni qabul qilish va qayta ishlashning to'liq ritmi mavjud ombor hajmidan maksimal darajada foydalanishga, zaxiralarni saqlash uchun zarur shart-sharoitlarni yaratishga va ularni saqlash vaqtini qisqartirishga yordam beradi.

Yuklarni qayta ishlash va hujjatlar bilan bog'liq operatsiyalarni o'z ichiga olgan jarayonning ikkinchi bosqichini ko'rib chiqaylik:

2-jadval — Yuklarni qayta ishlash va hujjatlarni rasmiylashtirishni osonlashtiradigan operatsiyalar.

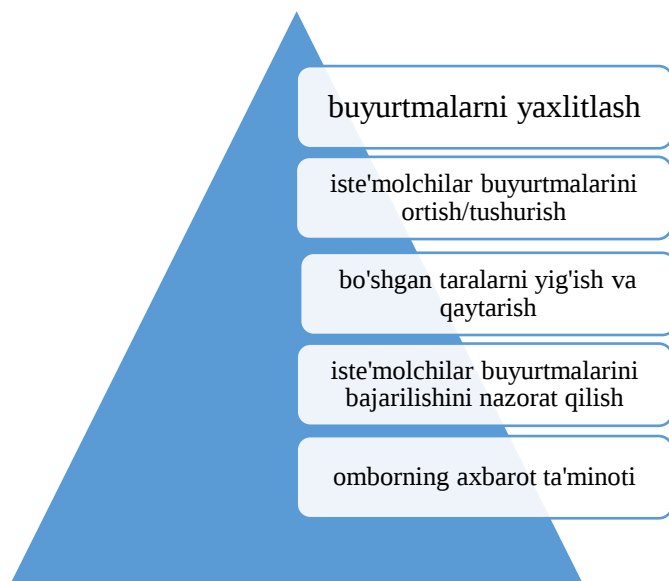
1.	Kelib tushadigan yuklarni qabul qilish va tushirish	Kiruvchi yuklarni tushirish avtomobil yoki temir yo'l platformalarida va konteyner maydonchalarida amalga oshiriladi. Yaxshi jihozlangan platformalar, yuklash va tushirish uskunalarini to'g'ri tanlash yuk tushirishni tez va minimal xarajatlar bilan amalga oshirish imkonini beradi.
2.	Omborda – yuklarni ortish/tushirish va joylashtirish	Omborning turli joylari o'rtasida yukning harakatlanishini ta'minlaydi.
3.	Yuklarni joylashtirish va saqlash	Optimal saqlashning asosiy tamoyili — saqlash maydoni hajmidan samarali foydalanish hisoblanadi.

Ombor logistikasini qanday optimallashtirish mumkin

Quyidagi optimallashtirish bilan bog'liq bo'lgan xatarlardan himoyalaniish va jarayonni qayta qurish uchun ajratilgan byudjet doirasida qolishga yordam beradigan ba'zi tavsiyalar berilgan.

Moliyaviy optimallashtirish rejasini tuzishda siz barcha xarajatlarni o'ylab ko'rishingiz kerak. Yechimni sotib olishdan tashqari, pudratchining ishi uchun mablag' ajratish va xodimlarni rag'batlantirishga maqsadga muvofiq hisoblanadi. Bundan tashqari, unumdorlikning vaqtinchalik pasayishi tufayli kamroq foyda olishga tayyorlanishingiz kerak. Yangi logistika tizimlari va texnologiyalarini o'zlashtirishda bu muhimdir.

Kompaniya qaysi optimallashtirish vositasini tanlamasin, uzoq muddatli samarani ko'rsata olmaydi. Uni saqlab qolish uchun tizimni rivojlantirish, yangilash va texnik xizmat ko'rsatishga muntazam ravishda mablag' sarflashingiz lozim bo'ladi. Optimallashtirish uzoq muddatli jarayon bo'lib, bir martalik xarajatlar bilan cheklanmaydi. Ombor ko'rsatkichlarining optimal nisbatini izlashda buni hisobga olish kerak.

3-rasm — Iste'molchi buyurtmalari portfeli bo'yicha tovarlarni sotishni osonlashtiradigan operatsiyalar

Optimallashtirishni amalga oshirayotganda, qo'shimcha xarajatlarni talab qiladigan qadamlar ishlashga sezilarli ta'sir ko'rsatishni aniq bo'lsa ham, siz ajratilgan byudjetdan tashqariga chiqmasligingiz lozim. Ularning keskin o'zgarishlari modernizatsiyaning keyingi bosqichida dastlabki rejaga amal qilish uchun kamroq mablag' va motivatsiya bo'lishiga va bu jarayonda muvaffaqiyatsizlikka olib kelishi mumkin. Shunday qilib, oldindan ko'zda tutilmagan harakatlar natijasida yuzaga keladigan ta'sir zararsizlantiriladi. Agar siz rejaga amal qilsangiz, natija darhol sezilmaydi, lekin u barqaror bo'ladi va behuda xarajatlar xavfi sezilarli darajada kamayadi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Ombor logistikasini samarali tashkil etish nafaqat korxonaning biznes jarayonlariga chuqur kirib borishni, balki buning uchun bozorda mavjud yechimlarni o'rganishni ham talab qiladi. Professional maslahatchilar kompaniyani moliyaviy xavf-xatarlarga duchor qilmasdan o'zgartirish vositasini tanlash va amalga oshirishga yordam beradi — ular biznesning o'ziga xos xususiyatlari va mijozning xohish-istaklaridan kelib chiqqan holda variantlarni taklif qiladilar va jarayonni qayta qurishning barcha bosqichlarida unga hamroh bo'lishadi.

Korxonada ombor nima uchun kerak, degan savol mahsulot ishlab chiqarish bilan shug'ullanadigan har qanday tadbirkor uchun paydo bo'lmasligi kerak. Jarayonning to'g'ri tashkil etilishi savdo bozorini kengaytirish, mijozlar sonini ko'paytirish va yakuniy iste'molchi uchun mahsulot sifatini yaxshilash imkonini beradi. Ammo shu bilan birga, jarayonni tashkil etishga alohida e'tibor berish kerak. Bu masalada tom ma'noda hamma narsa muhim: binolar soni, ularning hajmi, joylashuvi, ma'lum bir saqlash tizimidan foydalanish, ta'mirlash, nazorat qilish.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining "O'zbekiston respublikasi temir yo'llarda yuk va yo'lovchilar tashish xavfsizligini nazorat qilish davlat inspeksiyasi faoliyatini tashkil etish to'g'risida"ги 28.11.2017 yildagi 948-son qarori.
2. Bauersoks Donald Dj., Kloss Deyvid Dj. Logistika: integrirovannaya sep postavok / Per. s angl. M.: ZAO «Olimp — Biznes», 2011.-640 s.
3. Mirotin L.B., Tashbaev I.E. Logistika dlya predprinimatel'ya: osnovnye ponyatiya, polojeniya i protsedury: Uchebnoe posobie. M.: INFRA-M, 2021.
4. A.A. Trifil'ya, A.N. Voronkov. Marketigovaya logistika. Uchebnaya posobiya. Sankt-Piterburg. izd. "Soyuz" 2021 god.
5. F.Xo'jaev. "Logistika" darslik. Toshkent. Innovatsion rivojlanish nashriyot matbaa uyi 2022 yil.
6. F.Xo'jaev, I.Muxtorova "Xalqaro logistika" o'quv qo'llanma Innovatsion rivojlanish nashriyot matbaa uyi 2023 yil.
7. F.Xo'jaev "O'zbekiston Respublikasi eksportini rivojlantirishda logistik boshqaruvni takomillashtirish" PhD ilmiy darajasini olish uchn yozgan dissertasiya 2022 yil.